

Tarih

10. Sınıf

Ders Kitabı

Yazarlar

Handan AKGÜN

Hasan KULAÇ

Nergiz SARITAŞ

Serdar IŞIK

Şerife MUTLU

DEVLET KİTAPLARI

Kitabın Basıldığı Matbaa Adı

1. ÜNİTE

TÜRKİSTAN'DAN

TÜRKİYE'YE

(1040-1299)

- 1.1. Önemli Askerî Mücadelelerin Türk Tarihinin Seyrine Etkileri
- 1.2. Türkistan'dan Türkiye'ye Türklerde Devlet ve Ordu Teşkilatları
- 1.3. Türklerde Sosyoekonomik Hayat ve Şehirleşme
- 1.4. Türk-İslam Medeniyetinde Bilim, Kültür, Eğitim ve Sanat

► Anahtar Kavramlar

- Ahilik
- fetih
- fütüvvet
- gaza
- Haçlı
- medrese
- örf
- sultan
- şifahane
- tekke
- Türkiye

► Bu üniteye sizlerden

1. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte 1040-1299 yılları arasında meydana gelen önemli askerî mücadelelerin Türk tarihinin seyrine etkilerini karşılaştırabilmeniz,
2. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerde devlet ve ordu teşkilatlarında meydana gelen değişim ve sürekliliği yorumlayabilmeniz,
3. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ile yerleşme ve şehirleşme anlayışları arasındaki ilişkiyi sorgulayabilmeniz,
4. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk-İslam medeniyetinde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında meydana gelen gelişmeleri Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkisi açısından değerlendirebilmeniz

beklenmektedir.

Bu üniteye sizlerden giriş-çıkış kartı (bildiklerim, merak ettiklerim, öğrendiklerim ve hissettiklerim formu) ile benzer ve farklı yönleri gösteren karşılaştırma tablosu hazırlamanız, değişim ve süreklilik formunu doldurmanız, performans görevini yerine getirmeniz ve ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme sorularını cevaplandırmanız istenmektedir.

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde öğrenme çıktılarının ölçülmesine yönelik 14 soru bulunmaktadır.

1-3. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Selçukluların Gazneli Devleti'ni Dandanakan Savaşı'nda (1040) yenilgiye uğratmasının ardından Büyük Selçuklu Devleti kuruldu. Bu dönemde Tuğrul Bey ve Sultan Alp Arslan tarafından yapılan düzenli akınlarla bazı Doğu Roma şehirleri Selçuklu hâkimiyetine girdi. Ancak Doğu Roma ve Selçuklu güçleri arasındaki ilk büyük mücadele 1048 yılında gerçekleşen Pasinler Savaşı'ydı. Gürcülerin de destek verdiği Doğu Romalılar bu savaşta ağır bir yenilgiye uğradı. Bu hezimetin ardından Doğu Roma İmparatorluğu, Türk akınlarını durdurmak ve Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için yeniden harekete geçti. 26 Ağustos 1071'de Malazgirt Ovası'nda yapılan tarihî savaşta Sultan Alp Arslan yönetimindeki Büyük Selçuklu kuvvetleri Doğu Roma ordusu karşısında büyük bir zafer kazandı. Bu zaferle Anadolu'nun kapıları Türklere açıldı ve kısa süre içinde Anadolu ve Suriye toprakları Selçuklu hâkimiyetine girdi. Türklerin hızlı ilerleyişi karşısında endişeye kapılan Avrupa devletleri ise bu gelişmeler üzerine Haçlı Seferleri'nin hazırlıklarına başladı.

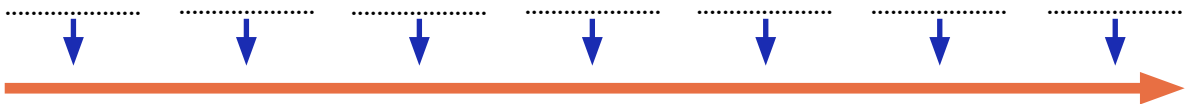
Malazgirt Savaşı'ndan sonra Doğu Romalılar Türk akınlarını durdurmak amacıyla Avrupalı devletlerden yardım istedi. Avrupalıların desteğiyle düzenlenen I, II ve III. Haçlı Seferleri'nin güzergâhı Anadolu'dan geçtiği için buraya henüz yerleşmeye başlayan Türkler sosyoekonomik açıdan büyük sıkıntılar yaşadı.

İmparator Manuel Komnen, 1176'da büyük bir orduyla Selçuklu topraklarına yürüdü. Miryokefalon istihkâmlarının yakınında Selçuklularla savaştı. Doğu Roma ordusu yine mağlup oldu ve Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kesinleşti. Bu savaş sonrasında Doğu Roma'nın yanı sıra Avrupa devletleri de Anadolu'daki Selçuklu hâkimiyetini kabul etmek zorunda kaldı. Böylece Doğu Roma'nın Selçukluları Anadolu'dan çıkarma planı da gerçekleşmemiş oldu. Bu savaş kaybedildiği takdirde Selçukluların Anadolu'da tutunması mümkün olmayacaktı.

Selahaddin Eyyubi'nin 1187 yılında Hittin Muharebesi'ni kazanarak Kudüs'ü Haçlılardan geri almasıyla bölgedeki askerî güç dengesi Müslümanların lehine döndü. 1204 yılındaki IV. Haçlı Seferi'nde İstanbul'a giren Haçlılar, şehri talan ederek yağmaladı ve burada bir Latin İmparatorluğu kurdu.

1242 yılında Moğollar, Erzurum üzerinden Anadolu'ya girerek saldırılara başladı. 1243'te Selçuklu ve Moğol güçleri arasında yapılan Köseadağ Savaşı'nda Selçuklular yenildi. Bu tarihten sonra Türkiye Selçukluları uzun süre Moğol tahakkümü altında kaldı.

1. Türk tarihinin seyrini değiştiren önemli askerî mücadeleleri aşağıdaki tarih şeridine kronolojik sırayla yazınız.

2. 1040-1299 yılları arasında gerçekleşen

- I. Selçukluların Anadolu akınları
- II. Haçlı Seferleri
- III. Miryokefalon Savaşı

olaylarından hangileri Türklerin Anadolu'yu yurt edinmesini kolaylaştırmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II D) I ve III E) I, II ve III

3. Malazgirt ve Miryokefalon zaferlerinin askerî ve siyasi sonuçlarını karşılaştırarak benzerlik ve farklılıklarını yazınız.

4-6. soruları harita ve metinden yararlanarak cevaplayınız.

Müslüman Türk devletleri (840-1308)

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkistan bozkırlarında geliştirdikleri kurumsal kültürü ve gelenekleri büyük ölçüde devam ettirdi. Bu süreçte Türklerin millî gelenekleri ile İslam dininin esasları arasında uyumlu bir denge kurularak güçlü, sürekli ve merkezîyetçi bir yönetim yapısı inşa edildi. Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletleri arasında sık sık güç mücadeleleri yaşanmış, ittifaklar kurulmuş veya bozulmuş, hatta sınırlar sık sık değişmiş olsa da bu devletler ortak Türk kültürünü, geleneklerini ve devlet teşkilatlarındaki devamlılığı korumayı başardı.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk devletlerinde hâkimiyetin kaynağı olarak kabul edilen "kut" anlayışı, Türkler Müslüman olduktan sonra hükümdarı "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi" olarak kabul eden bir anlayışa dönüştü. Devlet yönetiminde uygulanan töre kuralları İslam hukukuyla uyumlu hâle getirilerek şerî hukuk esaslarına aykırı olmayacak şekilde örfî hukuk adı altında sürdürüldü. İlk Türk devletlerindeki "cihan hâkimiyeti" mefkûresi, adaletin ve düzenin tüm dünyada hâkim kılınması anlamına gelen "nizam-ı âlem" anlayışına dönüşerek gaza ve cihat kavramları üzerinden devam ettirildi.

İlk Türklerdeki "il" kelimesinin yerine "mülk", "kurultay" kelimesinin yerine de "divan" kelimesi kullanılmaya başlandı. Zamanla yerleşik düzene dayalı bir yapıya dönüşen Türk-İslam devletlerinde hükümdarlar devleti saraylardan yönetti ve kendilerinden sonra en yetkili kişi olarak vezirleri atadı. İlk Türk-İslam devletlerinde hükümdar eşlerinin (hatun) yönetimde söz sahibi olması geleneği devam ettirildi. İslamiyet'in kabulünden sonra daha önce de var olan para, nevbet (davul), taht-taç, ok-yay, tuğ, bayrak (sancak), otağ gibi hükümdarlık alametlerine saray, çetr, tırâz (hi'lat) giymek, tevki ve tuğra çekmek, hutbe okutmak gibi unsurlar eklendi. Ayrıca hükümdarlar eski ünvanlarının yanı sıra hakan, sultan, keykavus gibi ünvanları da kullanmaya başladı. Devleti hanedanın ortak malı olarak kabul eden veraset anlayışı İslamiyet'in kabulünden sonra da devam ettirildi. Ancak Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerinde hükümdarın vârisleri olan melikler tahta hazırlamak için atabeylik sistemine geçildi.

Türkler, temelleri Türkistan'da atılan güçlü bir askerî geleneğe ve tecrübeye sahipti. İslamiyet'ten önce ordu-millet özelliği gösteren Türk ordusu; daimî olma, büyük bölümü süvarilerden oluşma ve gönüllü askerlerden oluşma özelliklerini Türk-İslam devletlerinde de devam ettirdi. Bununla birlikte Türkler, İslam ülkelerindeki gulam sistemini örnek alarak kurdukları daimî ve ücretli orduda Türk olmayan yerli unsurlara da yer verdi. Ancak bu ordunun temel gücünü de her zaman Türkler oluşturdu.

Büyük Selçuklular, İslam ülkelerindeki iktâ sistemini kendi topraklarında da uygulayıp geliştirerek devlet teşkilatlarını güçlendirdi. Ayrıca ilk Türk devletlerinin büyük savaşları kazanmasında etkili olan Turan taktiğini de başarıyla uygulamaya devam etti. Türk askerleri gelişmiş silahlarla donatılsa bile ok ve yayı temel silah olarak kullanmayı sürdürdü.

4. Coğrafi ve sosyokültürel koşulların Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu devletlerindeki askerî ve idari teşkilatların gelişimine etkilerini açıklayınız.

5. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk devlet ve ordu teşkilatlarında meydana gelen değişim ve sürekliliğin veraset sistemi, hâkimiyet anlayışı ve hükümdarlık alametleri üzerindeki etkilerini örneklerle açıklayınız.

6. Türkistan'dan Türkiye'ye uzanan süreçte Türk devlet ve ordu teşkilatları ile ilgili aşağıdaki cümlelerden doğru olanların karşısındaki kutucuğu işaretleyiniz.

A.	Türk-İslam devletlerinde hükümdarlar hakan, keykavus gibi ünvanları kullanmıştır.	
B.	Türk-İslam devletlerinde ikili teşkilat sistemi uygulanmıştır.	
C.	Gulam sistemi örnek alınarak kurulan daimî orduda sadece Türkler görev yapmıştır.	
Ç.	Örfi hukukun şeri hukukla uyumlu olmasına özen gösterilmiştir.	
D.	Türk-İslam devletlerinde kadınlar, devlet yönetiminde etkili olmuşlardır.	
E.	Türk-İslam devletlerinde ordu-millet anlayışı terk edilmiştir.	
F.	Türkler Müslüman olduktan sonra hükümdarlık alametlerine yeni unsurlar eklenmiştir.	

7-11. soruları aşağıdaki kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Kaynak A

"Aile, toplum olma anlayışının başlangıcını ve temelini oluşturur. Eski Türk toplumunda en küçük birim ailedir. Türk sosyal hayatı, âile (oğuş) ve akrabalık (kadaş) bağları üzerine kurulmuştur. (...) Başta ev olmak üzere ailenin bütün maddi varlığı, eşlerin ortak malı idi. Âilenin her türlü faaliyetinde de iş bölümü anlayışı hakimdi. (...) Türk kadını, eşi ile birlikte ailenin bütün faaliyetlerine katılmaktaydı. Hatta o, erkekler gibi ata binmekte, silah kullanmakta, avcılık yapmakta ve güreş tutmaktaydı. (...) Selçuklu devri Türk ailesinde günlük hayatın büyük kısmı, geçim için gösterilen faaliyetlerle geçmekteydi. Âilenin geçimi için çalışanların başında baba ve anne gelmekteydi. (...) Eski Türk aile fertleri arasındaki ilişkiler, son derece samimi olup, karşılıklı sevgi, saygı ve bağlılık temeline dayanmaktaydı. (...) Türklerin bir kısmı, Selçuklu devrinde de köylerde, kasabalarda ve şehirlerde oturmaya, kendilerine sabit konutlar yapmaya devam etmişlerdir. Selçuklu devri sabit konutları genellikle kerpiçten (pişmemiş tuğla) yapılmaktaydı."

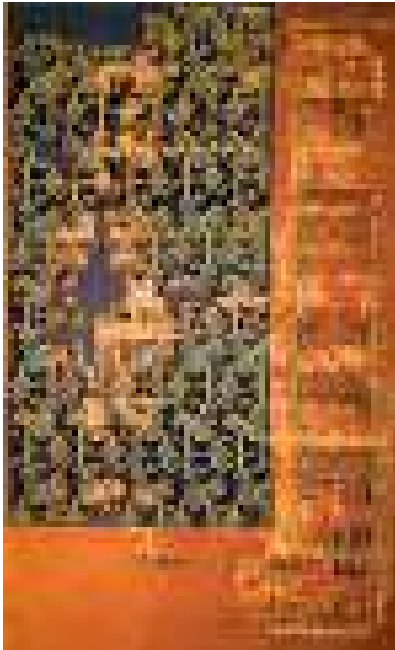
Koca, 2021, s. 471, 488.*

Kaynak B

▲ Arp çalan bir erkek ve onu dinleyen kadın tasviri, XII-XIII. yüzyıl, Smithsonian Institution (Simitsonyın İnstitüşin), Washington / ABD

Kaynak C

▲ Tahtta oturan bir hükümdarın ve etrafındaki taç takmış kadınların tasvir edildiği bir kâse, (Kâsenin diğer bölümlerinde kanatlı ve kadın başlı sfenksler ile bir çift tavus kuşu görülmektedir.) XII-XIII. yüzyıl, Museum With No Frontiers (Müziyum Vit No Frontiyrs), Viyana / Avusturya

Kaynak Ç

▲ Türkiye Selçuklu Dönemi'ne ait geometrik desenli bir yün halı, XIII-XIV. yüzyıl, Museum With No Frontiers, Kopenhag / Danimarka
Marco Polo (Marko Polo), İbni Battuta gibi gezginler, yazdıkları eserlerde Anadolu halılarında övgüyle bahsetmiştir.

Kaynak D

▲ Anadolu'da Türklerin inşa ettiği ilk cami olan Ebu'l-Menüçehr Camisi, Ani Arkeolojik Alanı, Kars

Kaynak E

▲ Türkiye Selçuklu hükümdarları İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alâeddin Keykubad adına bastırılan altın paranın ön ve arka yüzü, XIII. yüzyıl, Münster Üniversitesi, Almanya

Kaynak F

▲
Türkiye Selçuklu Dönemi'ni gösteren Konya şehir planı

Tankut, 2007, s. 35.*

Kaynak G

"İç kale, ortaçağ İslâm ve Batı kentlerinde ya da Orta Asya ve İran Türk-İslâm kentlerinde olduğu gibi, Selçuklu çağı Anadolu kentlerinin hemen tümünde kentlerin dış savunma hattından ayrı bir savunma duvarıyla çevrelenmiş, temelde yönetici merkezler işlevine sahip askeri ve stratejik yapılardır. Selçuklu kentlerinde surlar ve hendeklerle tahkim edilmiş iç kalelerde, kent yöneticisinin ikametgâhı işlevindeki saray ve köşkler, genellikle Bizans kilisesinden dönüştürülen Fetih/Fethiye ya da Kale camisi veya mescidi adı verilen Türk-İslâm nüfusun dinsel gereksinimlerine hizmet verecek nitelikte İslâmî yapılar ile darphane ve askeri yapılar gibi stratejik kurumlar bulunmaktadır."

Özcan, 2011. s. 180.*

7. Verilen kaynaklardan hareketle bir tarih araştırması yapacak olsaydınız bu çalışmanıza hangi konu başlığını seçerdiniz? Neden?

8. Seçtiğiniz konu başlığından hareketle Türklerin sosyoekonomik faaliyetleri ve yerleşme anlayışları ile ilgili 5N1K soruları yazınız.

- ---
- ---
- ---
- ---
- ---
- ---

9. Verilen kaynakların hangi konularla ilgili olduğuna dair tablodaki ilgili alanları işaretleyiniz.

Kaynaklar	Konular		
	Sosyal	Ekonomik	Siyasi
A.			
B.			
C.			
Ç.			
D.			
E.			
F.			
G.			

10. Kaynak A'da Türk ailelerinin günlük yaşamdaki iş bölümünden ve sosyoekonomik faaliyetlerinden söz edilmektedir. Bu bilgiler hangi diğer kaynak veya kaynaklarla doğrulanabilir? Açıklayınız.

11. Türklerin ekonomik faaliyetleri, yerleşim bölgelerinin seçimini ve şehirleşme anlayışlarını nasıl etkilemiştir? Tarihsel bağlamı ve coğrafi koşulları göz önünde bulundurarak açıklayınız.

1. Ünite

12-14. soruları aşağıdaki harita ve metinden yararlanarak cevaplayınız.

XI-XIII. yüzyıllarda medrese kurulan bazı Türk-İslam şehirleri

Lise öğrencisi olan Alperen ve Emine, değişim programı çerçevesinde gittikleri Fransa'da Jolie (Juli) ve Léo'yla (Leo) tanışmış, onların getirdiği haritayı inceleyerek mensupları oldukları medeniyetlerin XI-XIII. yüzyıllardaki bilim, eğitim, kültür ve sanat anlayışları hakkında sohbet etmiştir.

Emine

Türkler, XI-XIII. yüzyıllarda bilim, sanat, eğitim ve kültür alanındaki birikimlerini yanlarında taşıyarak Anadolu'nun kültürel hayatına canlılık getirdi. Hoca Ahmed Yesevi'nin öğretilerini benimseyen dervişler Anadolu'nun dört bir yanına dağıldı ve dil, din, mezhep, ırk ayrımı gözetmeksizin tüm insanlara İslam dinini ve tasavvuf düşüncesini anlattı. İnşa ettikleri cami, medrese, kervansaray, köprü gibi mimari eserlerle Anadolu'yu bayındır hâle getiren Türkler; hem İslam düşüncesinin hem de içine girdikleri kültürel çevrenin etkisiyle çinçilik, oymacılık, dokumacılık, cam ve metal işlemeciliği, minyatür gibi sanatlarda özgün eserler ortaya koydu.

Léo

Orta Çağ Avrupası'nda yüksek öğretim faaliyetleri, katedral ve manastır okullarında din adamları tarafından yürütülürdü. Skolastik düşünce doğrultusunda şekillenen bu eğitim anlayışında kilisenin büyük bir etkisi vardı. XI. yüzyılda ise Avrupalıların bilim ve eğitim anlayışlarında bazı önemli değişimler yaşandı. Bu değişimde Avrupalıların İslam dünyasındaki bilimsel çalışmaları ve eğitim kurumlarını takip etmeye başlaması çok etkili oldu. Avrupa'daki ilk üniversiteler bu dönemde kuruldu. Ancak XIII. yüzyılda bilginin tek kaynağının deney ve deneyim olduğunu savunan bilim insanları, Katolik Kilisesi'nin öğretileriyle ters düştükleri gerekçesiyle kısıtlandı ve çeşitli baskılara maruz kaldı.

Jolie

Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, İbnü'l-rabi gibi mutasavvıflar, çağları ve coğrafyaları aşan eserleriyle insanlık mirasına büyük katkılarda bulundu. Bu mutasavvıflar, eserlerinde vurguladıkları sevgi, saygı, şefkat, merhamet gibi evrensel değerler aracılığıyla barış ve uzlaşmanın ne kadar önemli olduğunu tüm dünyaya anlattı. Onların yaşadığı yüzyıllarda Avrupa'da ilk üniversiteler kurulmuş olmakla beraber bilim, eğitim, kültür ve sanat alanlarında asıl belirleyici güç kilisedi. Kilisenin ve skolastik düşüncenin etkisi, Orta Çağ Avrupası'nda hayatın tüm alanlarını kuşatmıştı.

Alperen

Türk-İslam medeniyetinde bilim ve eğitime büyük önem verildi. XII-XIII. yüzyıllarda ilki 1066'da açılan Nizamiye Medreseleri örnek alınarak Anadolu'da birçok medrese kuruldu. Eğitimde fırsat eşitliğinin en iyi örneklerinden biri olan bu medreselerde dinî ilimlerin yanı sıra matematik, astronomi, tıp, felsefe gibi pozitif bilimlerle ilgili de çalışmalar yapıldı. Bu çalışmalar dönemin hükümdarları tarafından desteklendi. Kaşgarlı Mahmud Türkçenin korunması ve gelişmesi için yazdığı *Divânü Lugâti't-Türk*'le; Ömer Hayyam geometri, matematik ve astronomi alanındaki çalışmalarla; Cezeri kendi tasarladığı mekanik araçlarla ve İbni Bibi yazdığı Selçuklu tarihiyle insanlığın ortak mirasına katkıda bulundu.

12. Öğrencilerin konuşmalarına göre Türk-İslam ve Batı medeniyetlerinin bilim, kültür, eğitim ve sanat anlayışlarındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir? Aşağıdaki tablonun ilgili alanlarına yazınız.

Benzerlikler	Farklılıklar

13. Öğrencilerin konuşmalarından hareketle aşağıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabileceğini işaretleyiniz. (Birden fazla cümleyi işaretleyebilirsiniz.)

A.	Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, İbnülarabi gibi mutasavvıflar, düşünce ve öğretileriyle Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde önemli rol oynamıştır.	
B.	Türk-İslam medeniyetinin bilim, eğitim, kültür ve sanat anlayışı Orta Çağ Avrupası'nı etkilemiştir.	
C.	Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, İbnülarabi gibi mutasavvıfların etkisi yaşadıkları coğrafya ile sınırlı kalmıştır.	
Ç.	Türk-İslam ve Batı medeniyetlerinin dinî anlayışları bilim, eğitim, kültür ve sanat anlayışlarına da yön vermiştir.	
D.	Orta Çağ Avrupası'nda üniversiteler kurulduktan sonra bilimsel ve sanatsal çalışmalar üzerindeki kilise baskısı tamamen ortadan kalkmıştır.	
E.	Türkler inşa ettikleri mimari eserlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecine katkıda bulunmuştur.	
F.	Katolik Kilisesi deneycilik görüşünün Avrupa'daki bilim ve eğitim kurumlarında yayılmasını desteklemiştir.	

14. Medreselerin coğrafi dağılımından yola çıkarak bu kurumların Anadolu'nun Türkleşme ve İslamlaşma sürecine etkilerini açıklayınız.

Bu üniteyle ilgili ek sorulara yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

2. ÜNİTE

BEYLİKTE DEVLETE OSMANLI (1299-1453)

2.1. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Dair Görüşler

2.2. Beylikten Devlete Siyasi ve Askerî Gelişmeler

2.3. Osmanlı Devleti'nde Ordu, Hukuk ve Toprak Sistemi

2.4. Osmanlı Devleti'nin İskân ve İstimalet Politikası

2.5. Osmanlı Devleti'nde İlim ve İrfan Geleneği

► Anahtar Kavramlar

- devşirme sistemi
- irfan
- iskân
- istimalet
- kapıkulu
- Rumeli Türklüğü
- tımar
- vakıf

► Bu ünite sizlerden

- 2 Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı görüşleri tartışabilmeniz,
- 2 1299-1453 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli'de gerçekleştirdiği siyasi ve askerî mücadeleleri yorumlayabilmeniz,
- 2 Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleri ile devletleşme süreci arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmeniz,
- 2 Osmanlı Devleti'nin fethettiği topraklarda kalıcı olabilmek için izlediği politikaları sorgulayabilmeniz,
- 2 Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşmasında şehir, kurum ve şahsiyetlerin etkileri hakkında fikir üretebilmeniz

beklenmektedir.

Bu ünite sizlerden öz değerlendirme ve müzakere gözlem formları ile dereceleme ölçeğini doldurmanız, açıklayıcı tarih şeridi ve bilgi görseli hazırlamanız, performans görevini yerine getirmeniz ve ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme sorularını cevaplandırmanız istenmektedir.

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde öğrenme çıktılarının ölçülmesine yönelik 14 soru bulunmaktadır.

1-2. soruları aşağıdaki metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Anadolu'nun kuzeybatı bölgesinde bir uc beyliği olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlı Devleti, kısa zamanda Anadolu ve Balkanlarda hâkimiyet kurmuş, gücünü tüm çevre devletlere kabul ettirmiştir. Bu hızlı yükseliş, Osmanlı tarihi üzerine çalışma yapan bilim insanları için önemli bir inceleme konusu olmuştur. Yapılan incelemeler neticesinde Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair farklı tezler ileri sürülmüştür. H. Adams Gibbons'un yazdığı "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adlı eserde ortaya konan iddialarla başlayan bu süreç; Paul Wittek, M. Fuat Köprülü ve Halil İnalcık'ın Gibbons'a konferanslar, kitaplar ve makaleler yoluyla cevap vermesi ile devam etmiştir.

Gibbons, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair ilk kaynakların devlet kurulduktan yüz yıl sonra (XV. yüzyıl) yazılan kronikler olduğunu belirtmiş ve bu kaynakların güvenilir olmadığını vurgulamıştır. Osman Bey'in aşiretin başına geçtiğinde Müslüman olmadığı yönündeki iddiasına ise kendisinin de güvenilir bulmadığı bu Osmanlı kroniklerindeki rüya menkıbesini kanıt göstermiştir.

Kaynak A

"Gibbons, kendi izzahını kuvvetlendirmek (...) için, Osman'ın mensub olduğu aşiretin -ve daha o gibi Moğol istilası önünden garbe kaçıp Anadolu'ya gelen aşiretlerin- İslam oluşları hakkında hiçbir tarihi kayıd bulunmadığını söylüyor. Onun fikrine göre, Malazgird meydanı muharebesinden sonra Anadolu'da yerleşen Selçuk Türkleri, halis Müslüman'dılar; fakat Moğol istilası önünden kaçıp XIII' ncü asır başlarında Anadolu hudutlarında gözüken kabilyeler -birkaç nesillik bir müddet İran hudutlarında bulunmalarına rağmen- hiçbir zaman İslamiyetin kuvvetli te'siri altına düşmemişlerdir. (...) Anadolu'nun XII-XIV. Asırlardaki dini şartları hakkında hiçbir bilgisi olmayan Gibbons'un bu mütalaaları da muhtelif bakımlardan, yukarıki rüya rivayetine dayanan iddiası kadar, esassızdır."

Köprülü, 1991, s. 9.*

Kaynak B

"Kalabalık Türk kabileleri hayret verici bir şiddetle Küçük-Asya'nın garbi eyaletlerine doğru yürüdüler ve taziyet ettiler. Bu eyaletler 1300 senesinde artık tamamen mağlup olmuştu. Arazi bir çok Türk Gazi hükümdarlıklarına bölündü. Bu hükümdarlıkların arasında bulunan Osman beyliğine istikbalde cihan şumul bir imparatorluk mevkiine erişmek nasip olacaktı. (...) 1337'de Bursa camiinin inşası münasebet ile yazılmış olan kitabede, Osmanlı reislerinin kendilerini ne dereceye kadar Gazi sülalesine mensup olduklarını ve ona bağlılıklarını bize kafi derecede ispat etmektedir."

Wittek, 1971, s. 32, 42.*

1. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna dair tartışmaların nedenleri arasında değildir? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz.)

A	Osmanlı Devleti'nin kuruluş süreciyle ilgili yeterli bilgi olmaması	
B	Osmanlı Devleti'nin bir uc beyliği olarak tarih sahnesine çıkması	
C	Beyliğin kurulmasından yüz yıl sonra kaynakların yazılması	
Ç	Osman Bey'in devleti kurarken Müslüman olmadığına iddia edilmesi	
D	Çok sayıda tarihçinin konuyla ilgili farklı türlerde eser yazmış olması	
E	Devletin kuruluşuna dair bazı menkıbelerin kaynak olarak gösterilmesi	

2. Ünite

2. Gibbons'ın iddialarına ve buna karşılık ortaya konan Kaynak A ve Kaynak B'deki tezlerle ilişkin görüşlerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

Katıldığım görüşler:

Katılmadığım görüşler:

3-4. soruları aşağıdaki harita ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Koyunhisar Savaşı

"Bapheus Savaşı, Osman'a hanedan kurucusu bir bey prestiji kazandırmış, kendisinden sonra oğlu Orhan rakipsiz beylik tahtına geçmiştir. (...) Bapheus Zaferi'yle Osman, Bitinya'da Bizans egemenliğini tehdit eden önemli bir siyasî-askerî güç olarak ortaya çıkmıştır."

Oğuzoğlu, 2022, s. 18-19.*

Bursa'nın Fethi

"1326'da Bursa teslim olunca, bu olay Bizans payitahtında büyük bir etki meydana getirdi. Bitinya'nın iki büyük şehri olan İznik ve Bursa, Osman Gâzi zamanında fethedilmiş bulunuyordu. Bursa'nın düşmesi İstanbul'da büyük bir tepkiyle karşılandı. İmparator Andronikos III, Marmara sahillerinde Kara Biga denilen ve surlarla korunan yarımadağa geldi."

İnalçık, 2017, s. 108.*

İznik'in Fethi

1329'da Pelekanon Muharebesi'nde Bizans ordusunun mağlup edilmesi İznik'in sonunun başlangıcıydı. Orhan Gazi, İznik'i 2 Mart 1331'de fethetti. İznik'in fethi Osmanlılar'a büyük bir prestij kazandı. Burası Türkiye Selçuklularının ilk başkentiydi ve Birinci Haçlı Seferi sırasında kaybedilmişti.

Afyoncu, 2012, s. 26.*

Rumeli'ye Geçiş

"Türklerin Gelibolu yarımadasına geçtikten sonra ilk sahip oldukları mevki Çimbi kalesidir (1352). Çimbi'den sonra Bolayır'ı da alan Türkler, 1354 yılında bir zelzele neticesinde surları yıkılan Gelibolu'ya da sahip oldular. Kısa zamanda yarımadanın fethi gerçekleşti. Türklerin Rumeli'ye geçişi, İstanbul'da büyük bir heyecan ve endişe uyandırmış ve bundan mesul tutulan İmparator Kantakuzen tahttan çekilmek zorunda kalmıştı. Gelibolu'ya yerleşen Türkler, üç istikamette fetihlere devam ettiler."

İlgürel, 1992, s. 16-17.*

Edirne'nin Fethi

"Meriç ve Tunca nehirlerinin birleştiği noktada bulunan Edirne'yi fetheden ve bu şehri devletin yeni başkenti yapan I. Murad, böylelikle Trakya ve Bulgaristan'a giden yolu Osmanlı fetihlerine açmış oldu. Bu durum Osmanlıların Avrupa'da kalıcı olduklarının ve kendilerini Avrupa ve Asya'da stratejik ilgileri olan bir güç olarak gördüklerinin işaretiydi."

Ağoston, 2013, s. 25.*

I. Kosova Savaşı

"15 Haziran 1389'da Kosova'da Sırp ve Bosna kuvvetleri ağır yenilgiye uğratılarak Sırp Devleti'ne son verildi. Gerek Türk, gerekse Balkan devletlerinin tarihinde son derece önemli yeri olan bu savaştan sonra Osmanlı egemenliği kesin olarak Balkanlar'da yerleşmiştir."

Delilbaşı, 2002, s. 232.*

Ankara Savaşı

"Bayezid'in yenilgisi ile sona eren bu savaşla, Bizans İmparatorluğu 50 yıl kadar daha varlığını sürdürmüş, Rumeli'nde fetihler durmuş, şehzadeler arasındaki hâkimiyet mücadelesi ve Timur tarafından Anadolu beyliklerinin yeniden canlandırılması yüzünden Anadolu'nun birliği bozulmuştur."

Aka, 1999, s. 233.*

II. Kosova Savaşı

"Kosova zaferi, Türk tarihinin en parlak sayfalarından birini teşkil etmiştir. Bu zafer Türklerin Anadolu ve Balkanlarda kalıcı olduklarını ve sağlam bir altyapıya sahip bulunduklarını bir defa daha Avrupa'ya ve dünyaya göstermiştir. Kazanılan zafer, Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki sınırlarının genişleyerek Avrupa içlerine doğru uzanacağını da habercisi olmuştur."

Kapanşahin, 2016, s. 26-27.*

3. Koyunhisar Savaşı, Bursa'nın Fethi, İznik'in Fethi, Rumeliye geçiş, Edirne'nin Fethi, I. Kosova Savaşı, Ankara Savaşı ve II. Kosova Savaşı olaylarının Osmanlı Devleti'nin genişlemesindeki benzer ve farklı etkilerini aşağıdaki alana çizdiğiniz T cetveli üzerinde karşılaştırınız.

--	--

4. Harita ve kaynaklardan hareketle aşağıdaki yargılardan hangilerine ulaşılabilir? (Birden fazla cümleyi işaretleyebilirsiniz.)

A.	Osmanlılar Koyunhisar Savaşı, İznik'in Fethi ve Bursa'nın Fethi sonrasında Doğu Roma'nın Anadolu'daki topraklarının tamamına hâkim olmuştur.	
B.	Osmanlı Devleti, kuruluşundan II. Kosova Savaşı'na kadar geçen süreçte Yunanistan'ın tamamını fethetmiştir.	
C.	Yıldırım Bayezid Dönemi'nde Balkanlarda yeni topraklar fethedilmiştir.	
Ç.	Osmanlıların Rumeli'ye geçişinden sonra Avrupa devletleri sürekli savunma hâlinde olmuştur.	
D.	Rumeli'deki fetihler sonrasında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Avrupa devletleriyle olan kara bağlantısı tamamen kesilmiştir.	
E.	Anakara Savaşı, Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethetmesini geciktirmiştir.	
F.	Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ortalarında Anadolu'ya tamamen hâkim olmuştur.	

5-7. soruları metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Osmanlı'nın geniş bir coğrafyada düzen kurup hâkimiyet sağlamasında ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin sağlamlığı, tutarlılığı ve uyumluluğu büyük ölçüde etkili oldu. Merkezî yönetim örgütlenirken devşirme sistemi, taşradaki düzen sağlanırken de tımar sistemi uygulandı. Bu iki sistem, şeri ve örfi hukuk kurallarıyla uyum içinde işletilerek güçlü bir merkeziyetçi yapı oluşturuldu ve böylece Osmanlı'nın uzun süreli başarılarına zemin hazırlandı.

Devşirme sistemi içinde yetiştirilen yöneticilere idari ve askerî görevler verilerek padişahın otoritesi merkezden uc bölgelere kadar taşındı. Selçukluların ikta sistemi ile fethedilen bölgelerdeki uygulamaların sentezlenmesi sonucunda ortaya çıkan tımar sistemi aracılığıyla da hem tarımsal üretimin devamlılığı sağlandı hem de askerî gücün sürekliliği garanti altına alındı.

Osmanlı ordusu, ağırlıklı olarak merkezde bulunan ve çoğunluğu yeniçerilerden oluşan kapıkulu ordusundan, eyaletlerden gelen tımarlı sipahilerden ve onların emrindeki cebelülerden oluşuyordu. I. Murad Dönemi'nde kurulan kapıkulu ordusunun asker ihtiyacını karşılamak için öncelikle İslam devletlerindeki gulam sisteminden hareketle oluşturulan pençik sistemi uygulandı, bir süre sonra da devşirme sistemine geçildi. Devşirilen erkek çocukların en zeki ve nitelikli olanları devlet adamı olarak yetiştirilmek üzere enderuna kaydedildi, geri kalanlar ise Türk ailelerin yanında Türk âdet ve geleneklerini öğrendikten sonra Acemi Ocağına alındı. Acemi Ocağındaki eğitimlerini tamamlayan devşirmeler, bedergâh (kapıya çıkma) töreninden sonra kapıkulu ocaklarında göreve başladı. Kapıkulu ordusu, daimî ve maaşlı bir ordu olarak doğrudan padişaha bağlıydı. Bu ordunun önemli bir parçası olan yeniçeriler, yaya birliklerden oluşurdu ve ulufe adı verilen bir maaş alırdı. Savaşlarda başlarındaki yeniçeri ağasının komutasında en ön saflarda savaşır, barış zamanlarında ise öncelikle başkent (Edirne ve İstanbul) olmak üzere ülke içindeki ve sınırlardaki kalelerde güvenliği sağlamakla görevli olurlardı. Osmanlı ordusunun en büyük gücünü oluşturan tımarlı sipahiler ise toprak gelirleri karşılığında orduya asker yetiştiren atlı birliklerdi. Tımarlı sipahiler, taşra teşkilatlarında merkezî otoritenin uzantılarından biri olarak görev yapar; savaş zamanlarında savaşa katılır, barış zamanlarında ise ülke yararına tarımsal üretimi organize eder ve toplumsal düzenin korunmasını sağlardı. Bu anlamda tımarlı sipahiler ile yeniçeriler, birbirlerine karşı Osmanlı Devleti'nin bir denge unsuruydu. Eyaletlerde bir iç karışıklık ya da isyan çıktığında yeniçeriler gönderilir, yeniçerilerin itaatsizliklerine ise eyalet askerleri aracılığıyla müdahale edilirdi.

Kaynak A

"Yeniçeri Ocağı'nın temel taşı: Devşirme Kanunu

- 1 Devşirilecek oğlanlar en küçüğü 8, en büyüğü 18 yaş arasındaki çocuklardır.
- 2 Aranılan evsafı haiz olursa [özellikleri taşıyorsa] azami yaş 20'ye kadar çıkabilir.
- 3 Bu yaşlar arasındaki çocukların (...) tam sıhate sahip olmaları devşirmelik için şarttır.
- 4 Devşirme zamanla mukayyet [sınırlı] olmayıp Yeniçeri Ocağı'nı besleyen Acemi Oğlanlar Ocağı'nın ihtiyacına göre ve Yeniçeri Asker Ocağı'nın en büyük kumandanı olan yeniçeri ağasının bu ihtiyacı bildirmesiyle yapılır.
- 5 Devşirme, ihtiyaca göre ve memleketin her tarafında yahut tespit edilecek mahdud [sınırları belirli] bir bölgesinde yapılır.
- 6 Bir devşirme devresinde köylerden veya kasabalarda mahallelerden kırk evde bir evden bir erkek çocuk alınır.
- 7 (...) devşirilecek oğlan en az iki erkek kardeşten biri olacaktır.
- 8 (...) ailesinin tek erkek evladı olan oğlan devşirme olarak alınamaz.
- 9 (...) 18 yaşından küçük olduğu halde oğlan evliyse devşirme olarak alınamaz."

Koçu, 1964, s. 32.*

Kaynak B

"En sade tanımıyla tımar, devlet görevlilerine hizmetleri karşılığında, belli bir bölgenin vergi toplama yetkisinin devredilmesi anlamına gelmektedir. Geçimlik anlamına gelen dirlik terimi, tımar ile eşanlamı olarak kullanılmaktadır. Tımar yoluyla katipler, dini görevliler, kadılar vs. gibi sivil görevlilere maaşları karşılığında gelir tahsisleri yapılmasına rağmen, genel uygulamada, tımar sistemin asıl amacının seferler için asker beslemek olduğu söylenebilir. (...) Para ekonomisinin henüz gelişmediği Orta Çağ şartlarında, büyük bir ordunun beslenmesi ihtiyacı tımar sisteminin doğuşuna neden olurken, sistem, yalnızca askeri ihtiyaçları düzenlemekle kalmamış, klasik dönemde (1300-1600) eyalet idaresinin yanı sıra, devletin ekonomik, sosyal ve zirai politikalarını da büyük ölçüde şekillendirmiştir."

Acun, 2002, s. 1665.*

5. Verilen kaynaklarda Osmanlı Devleti'nde ordu, hukuk ve toprak sistemlerinin birbiriyle ilişkilerini ortaya koyan hangi kanıtlar sunulmuştur? Gerekçeleriyle açıklayınız.

6. Osmanlı Devleti'nin merkezî yapısının güçlendirilmesinde

- I. tımar,
- II. devşirme,
- III. veraset

sistemlerinden hangileri etkili olmuştur?

- A)** Yalnız I **B)** Yalnız II **C)** I ve II **D)** II ve III **E)** I, II ve III

7. Osmanlı Devleti'nin ordu, hukuk ve toprak sistemleriyle ilgili üçer özellik yazınız.

Ordu sistemi

Hukuk sistemi

Toprak sistemi

8-10. soruları metin ve kaynaklardan yararlanarak cevaplayınız.

Kaynak A

"Osmanlı fetihleri devam ettiği sürece kırsal yörede yaşayan Hristiyan halk, Balkanlar'ın daha iç bölgelerine dağlık kesimlerine doğru hareket etmişlerdir. (...) Köy ve kasabalarını terk ederek başka bölgelere kaçanların yerlerine, Anadolu'dan büyük ölçüde Türkmen nüfusu nakledilmiştir. (...) Osmanlıların Avrupa'ya çok erken gelip yerleşmeleri, devletin güçlenmesinde etkili oldu. Boş ve zengin topraklar bulup yerleşmek maksadıyla birçok göçebe unsurlar, fakir köylüler, Rumeli'nin zengin topraklarını elde etmek isteyen sipahiler, Orta Anadolu ve Karesi, Saruhan Aydın ve Menteşe gibi sahil beyliklerinden Trakya'ya geldiler. Böylece Osmanlı Devleti Rumeli'den aldığı güçle sürekli kuvvetini arttırdı."

İnbaşı, 2002, s.158-159.*

Kaynak B

"Balkanlar'daki Türk fetihleri sonucunda Arnavutlar'ın Bizans ve Sırp baskısından kurtulduğuna, asimilasyonun engellendiğine, Sırp kilisesinin üstünlüğünün kırıldığı görülmektedir. Bu konudaki çarpıcı örneklerden birine, Selânik'in 833 (1430) yılındaki fethine şahit olan rahip Johannis Anagnostis'in eserinde rastlanmaktadır. Burada, Venedik işgali altındaki Selânik halkının Latin baskısından dolayı çektiği ıstırap anlatıldıktan sonra halkın Türkler'i bir kurtarıcı gibi karşıladığı belirtilmektedir. Anagnostis ayrıca, Selânik'in fethinin ardından II. Murad'ın şehrin ileri gelenlerinden esir düşenlerin fidyelerini bizzat ödediğini, insanî düşüncelerle şehrin imarı için teşebbüse geçtiğini, halka din konusunda tam bir serbestiyet tanıdığını, evlerin sahiplerine iadesi için emir verdiğini, daha önce Latin zulmünden kaçanları Selânik'e çağırdığını da ilâve etmektedir."

İlgürel, 2001, s. 362.*

Kaynak C

"Fetihler sırasında iskân edilmiş bölgelerde orduların ve göçebelerin hızlı hareketleri o bölge haklarının özgün nüfusunu azaltmıştı. Bu, yalnızca savaş kayıplarından değil, açlıktan, bulaşıcı hastalıklardan ve kütle halinde göçlerden ileri gelmekteydi. Ancak büyük bir çoğunlukla fethedilen toprakların insanları yerlerinde kalmışlardı. Türkmenlerin en büyük direnmeyi gösteren Balkan bölgeleriyle Edirne, Filibe, Sofya, Selanik, Terhala, Larissa ve Üsküp gibi büyük askeri merkezlerde yerleşmeleriyle buralarda Türk etkisi görülüyordu, ancak bunlar büyük çoğunluğu Hristiyan olarak kalan halk kütlesi arasında küçük koloniler olmaktan ileri gitmiyorlardı."

Shaw, 2008, 49-50.*

Kaynak Ç

"Bütüne bakıldığında, Avrupa'da Türk göçünün sınırları gibi İslamlaşmanın sınırları da, sonuç olarak şuraya varmıştır: Müslümanlar, XVI. yüzyılda, Rumeli beylerbeyliğindeki nüfusun yüzde 18'i dolayında idi ancak. Ne var ki, Balkanlar'ın Müslüman olmayan toplulukları, dinlerini ve dinsel kurumlarını koruma sayesinde, olduğu gibi kalmış bir bütünlü kaynaşmadan yakasını sıyrarak, kendi kimliklerinin bir parçasını ellerinde tutsalar da, bu zimmiler, imparatorlukta, ikinci kategoriden uyrukların aşağı durumunda idiler yine de. Reayanın hepsini ilgilendiren vergilere, durumları gereği özel vergiler -ilke olarak cizye ve ispençe- eklenmekle kalmıyor; konumlarının düşüklüğünü gösteren çeşitli ayırıcı önlemlere de konu oluyorduları."

Veinstein, 1995, s. 370.*

8. Osmanlı Devleti'nin uyguladığı iskân ve istimalet politikalarıyla ilgili kaynaklardaki farklı bakış açılarının nedenlerine dair aşağıdaki sorulardan hangilerini seçerdiniz? Neden?

- Ön yargı içermekte midir?
- Eser ne zaman yazılmıştır?
- Belgelere dayandırılmış mıdır?
- Yorumlara yer verilmiş midir?

9. Bu kaynaklarda iskân ve istimalet politikalarıyla ilgili hangi benzer ve farklı bilgilere yer verilmiştir? Açıklayınız.

10. Osmanlı Devleti iskân ve istimalet politikası uygulamakla neyi amaçlamış olabilir? Açıklayınız.

11. Aşağıda Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğindeki şahsiyet, kurum ve kişilerle ilgili bazı özellikler ve bu özellikleri karşılayan isimler verilmiştir. II. tablodaki isimlerin başına I. tablodaki özelliğin harfini yazarak isimleri ve özellikleri eşleştiriniz.

I. Tablo	
Özellikler	
A.	Osmanlı Devleti'nin kurulduğu dönemde etkili olan Ahi lideri
B.	İlmî, dinî ve sosyal hizmetler veren yapıları bünyesinde toplayan kurum
C.	İlk Osmanlı müderrisi
Ç.	Osmanlı Devleti'nin ilk yükseköğretim kurumu
D.	Doğu Roma'dan alınarak Osmanlı idaresine giren ve fetih sonrasında Türk-İslam karakteri kazanan şehir

II. Tablo	
İsimler ve Kavramlar	
	Külliye
	İznik Medresesi
	Bursa
	Davud-i Kayseri
	Konya
	Tekke
	Şeyh Edebali

12. Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneği, hem ilk Türk-İslam devletlerinden hem de Anadolu'daki tasavvuf geleneğinden etkilenmiştir.

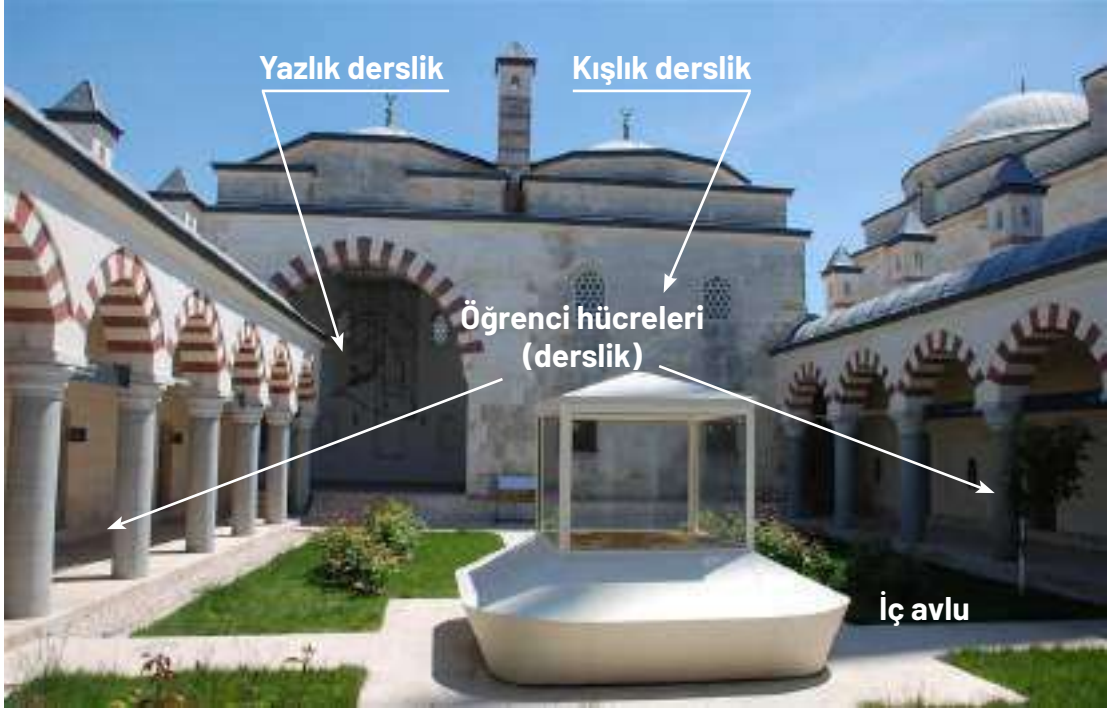
Aşağıdaki durumlardan hangisi bu etkinin göstergelerinden biridir?

- A) Osmanlı medreselerinin Selçuklu medreselerinden esinlenerek kurulması
 B) Osmanlı medreselerinde öncelikle dinî ilimlerin öğretilmesi
 C) Osmanlı Devleti'nde tasavvufun sosyal hayata etkisinin olması
 D) Osmanlı medreselerinin Doğu Roma eğitim sisteminden etkilenmesi
 E) Osmanlı ilmi teşkilatında Bursa'dan sonra Edirne medreselerinin öncelikli olması

13. "Kuruluş Dönemi Osmanlı Devleti'nin ilim ve irfan geleneğinin oluşumunda şehir, kurum ve şahsiyetler etkin rol oynamıştır." ifadesinin dayanaklarının neler olabileceği ile ilgili ürettiğiniz fikirleri yazınız.

14. Metin ve görselden yararlanarak soruları cevaplayınız.

II. Murad tarafından 1437-1447 yılları arasında Edirne’de inşa ettirilen Üç Şerefeli Cami ve külliyesi cami, Saatli Medrese; mektep, sebil, çeşme ve hazîreden meydana gelen küçük bir külliye'dir. Saatli Medrese, caminin doğu tarafındadır. Dikdörtgen planlı bu medresedeki revaklı avlunun etrafında on yedi kubbe bulunmakta, bu kubbelerin altında ise öğrenci odaları ile yazlık ve kışlık derslikler yer almaktadır. Üzerleri kubbeyle örtülü birimlerde bir ocak, bazılarında dört olmak üzere dolap nişi ve biri revaklı avluya, üçü dışarıya açılan pencereler mevcuttur.

▲
Saatli Medrese, Edirne

a) Saatli Medrese’deki eğitim hayatına dair hangi çıkarımlarda bulunabilirsiniz? Açıklayınız.

b) Üç Şerefeli Cami ve Külliyesi’nin küçük bir yapı olarak tanımlanmasının nedenleri neler olabilir? Açıklayınız.

Bu üniteyle ilgili ek sorulara yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

3. ÜNİTE

CİHAN DEVLETİ OSMANLI (1453-1683)

3.1. Osmanlı Devleti'nin Cihan Devleti Hâline Gelmesi

3.2. Osmanlı Devleti'nin Yönetim ve Ordu Yapısında Değişim

3.3. Avrupalıların Sömürgeci Politikaları

3.4. Osmanlı Devleti'nde İsyanlar

3.5. Osmanlı Devleti'nde Bilim, Kültür, Eğitim ve Sanat

► Anahtar Kavramlar

- Celâli
- cihanşümul
- ıslahat
- isyan
- koloni
- rasathane
- sömürgecilik
- vezir

► Bu üniteye sizlerden

- 2 1453-1683 yılları arasındaki siyasi ve askerî mücadelelerin Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesindeki rolüne ilişkin özgün fikirler üretebilmeniz,
- 2 1453-1683 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin yönetim ve ordu yapısında meydana gelen değişim ve sürekliliğe ilişkin kaynakları yorumlayabilmeniz,
- 2 Avrupalıların sömürgeci politikalarının etkilerini tarihsel bağlamı içerisinde değerlendirebilmeniz,
- 2 1453-1683 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde gerçekleşen önemli isyanların neden ve sonuçlarını müzakere edebilmeniz,
- 2 1453-1683 yılları arasında Osmanlı Devleti'nde bilim, kültür, eğitim ve sanat alanlarında ortaya çıkan gelişmelere ilişkin oluşturduğunuz özgün ürünleri paylaşabilmeniz

beklenmektedir.

Bu üniteye sizlerden kontrol listesi ve öz değerlendirme formları ile dereceli puanlama anahtarını doldurmanız, kısa bir tarihsel metin yazmanız, tarihsel akış şeması hazırlamanız, performans görevini yerine getirmeniz ve ünite sonundaki ölçme ve değerlendirme sorularını cevaplandırmanız istenmektedir.

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

Bu bölümde öğrenme çıktılarının ölçülmesine yönelik 10 soru bulunmaktadır.

1-2. soruları metin ve haritadan yararlanarak cevaplayınız.

"1453'te Sultan II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) bin yıllık Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu başkenti Konstantinopolis'i fethetti. Kendisini Bizans imparatorlarının mirasçısı "Kayser-i Rûm" kabul eden ve "Sultanu'l-Berreyn" ve "Hakanu'l-Bahreyn'in ("iki kara" -Anadolu ve Rumeli- ve "iki deniz" -Akdeniz ve Karadeniz-) hâkimi unvanını taşıyan II. Mehmed, Avrupa ve Asya'da sağlam şekilde köklenen yeni bir imparatorluğun doğuşunu dünyaya ilan ediyordu.

1516-1517'de Sultan I. Selim (1512-1520) Mısır ve Suriye'de kurulu Memlûk Sultanlığı'nı mağlup ederek bu bölgeleri imparatorluk topraklarına kattı. I. Süleyman (1520-1566) Irak ve Orta Macaristan'ı imparatorluğuna kazandı ve 1529'da Avusturya Habsburg İmparatorluğu başkenti Viyana'yı kuşattı (fakat bir netice elde edemedi). On yedinci yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu, Macaristan (1660-1664), Girit (1669) ve günümüz Ukrayna'sını oluşturan tarihî Leh eyaleti Podolya'da (1672) sürdürülen fetihler sonrasında en geniş sınırlarına ulaştı. Osmanlılar; kuzeyde Macaristan, güneyde Yemen, batıda Cezayir ve doğuda Irak'a uzanan, doğrudan idare edilmeyen bölgeler ve verimli olmayan çöller de hesaba katıldığında yaklaşık 3.800.000 km²'lik geniş bir toprak parçasını idare ediyordu."

Âgoston, 2015, s. 16.*

1. Metinde geçen siyasi ve askerî mücadeleleri belirleyerek harita üzerinde gösteriniz.

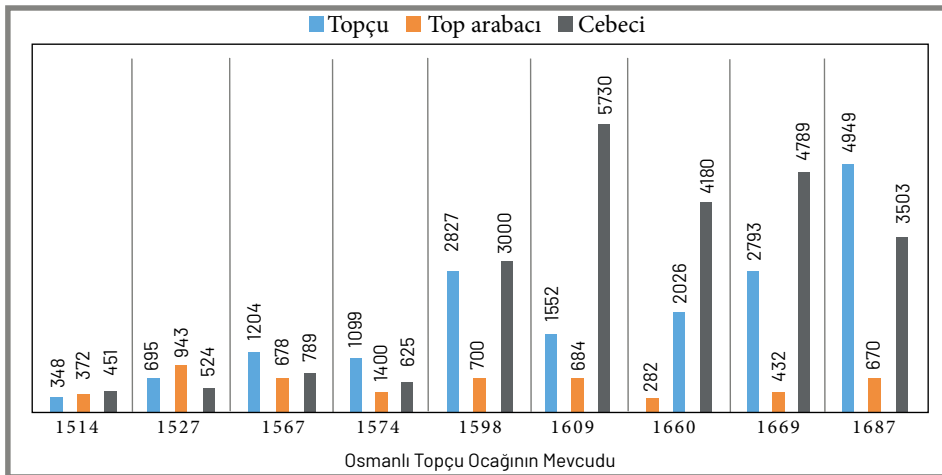
2. Askerî ve siyasi mücadelelerin Osmanlı Devleti'nin cihan devleti hâline gelmesindeki rolünü aşağıdaki alana çizeceğiniz tablo üzerinde açıklayınız.

3. Kaynak A

"Osmanlı Topçu Ocağı'nın ne zaman kurulduğu kesin değildir. Şu ana dek bilinen kaynakların hem Sultan Bayezid (hük. 1389-1402) hem de (Çelebi) Mehmed (hük.1413-1421) dönemleri için sadece tımarlı topçulardan söz ettiklerini göz önüne alırsak, ulufeli düzenli ordunun bir parçası olarak ayrı bir topçu ocağının oluşmasının ancak daha sonraları, Sultan II. Murad (hük. 1421-1451) döneminde, yani benzeri topçu birliklerinin Avrupa ordularının vazgeçilmez bir parçası olmasından çok önceleri kurulduğunu söyleyebiliriz. Öyle anlaşıyor ki, Top Arabacıları Ocağı ancak 15. yüz yılın ikinci yarısında kurulmuştur. Osmanlılar Uzun Hasan'a karşı 1473'te açtıkları seferde büyük çaplı topların nakliyatı için top arabası kullanmak suretiyle bu usulü bu alanda Batı Avrupa'da yüzyılın sonundaki uygulamalarıyla öncül olan Fransızlardan daha erken kabul etmiş oldular. 1514'te Hazine-i Amire'den maaş alan 372 top arabacısı vardı; bu durum yeni ocağın, Topçu Ocağı'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş olduğuna işaret etmektedir."

Agoston, 2006, s. 52-53.*

Kaynak B

Kaynak A ve Kaynak B'den yararlanarak aşağıdaki alana Osmanlı ordusunda 1299-1453 ile 1453-1683 yılları arasındaki meydana gelen değişimleri yansıtan bir tablo hazırlayınız.

4. Kaynak A

"Osmanlılarda 17. yüzyılın başlarına kadar tahta kimin hangi sırayla geçeceğini belirleyen bir veraset hukuğu yoktu. Bütün şehzadelerin taht üzerinde eşit hakları vardı; kardeşleriyle girdiği mücadeleyi kazanan şehzade ülkenin meşru hükümdarı olarak tanınıyordu. Fetret Devri'nde dahi Bayezid'in oğulları, sahip oldukları toprakları yönetmekle yetinmeyip birbirlerini yok etme pahasına Osmanlı tahtını ele geçirmeye çabalamışlardı. Bütün bu uygulamalar iktidarın bölünmezliği fikrini daha açık şekilde ortaya çıkarmıştı. Yaşanan çekişmeler, Fetret döneminin mirası olan iktidar kavgaları bundan sonra da devam edecekti. Bu durum, Fatih Sultan Mehmed devrinde yazıya dökülen Teşkilat Kanunnamesi'nde "nizam-ı alem" için tahta geçen padişahın kardeşlerini katletmesine izin veren maddenin klasik çağ Osmanlı siyaset anlayışında iyice yerleşmesine yol açtı."

Emecen, 2016, s. 108-109.*

Kaynak B

"I. Ahmet'in 1603'te tahta çıkışından itibaren, taht sahibinin mutlak iktidarını güvence altına almak uğruna diğer Osmanlı şehzadelerinin öldürülmesine son verildi; öte yandan, onlara kendilerini eğitebilmek için ancak sınırlı olanaklar sunan bir saray hayatı içinde, bazen müebbet hapsi andıran, sürekli bir gözetim altında tutuldular.

(...) Ancak padişahların saraya geri çekilmesi, saray teşkilatının ordu teşkilatından belirgin bir şekilde ayrılarak ağırlığının artmasının önünü açmıştır."

Kreiser, Neumann, 2008, s. 155.*

Kaynak A ve Kaynak B'den yararlanarak Osmanlı yönetim yapısında 1299-1453 ile 1453-1683 yılları arasında hangi değişimlerin meydana gelmiş olabileceğini açıklayınız.

5-7. soruları verilen kaynaktan yararlanarak cevaplayınız.

"İspanyolların gelişi adeta her yerde yerli halk üzerinde felakete yol açtı. Bu durumdan sadece davetsiz misafirler sorumlu değildi (Amerika'ya hiç ayak basmamaları gerektiği ayrı bir konudur). Kendileriyle beraber taşıdıkları hastalıklar (en kötüsü çiçekti) önce adalarda sonra anakarada nüfus üzerinde yıkıcı bir felakete yol açtı. Muhtemelen İspanyolların karşı konulmaz gibi görünen gücünün yarattığı psikolojik şok bu yıkımı arttırmıştı. Yerli nüfus çöktü. Bir tahmine göre Meksika'nın nüfusu 16. yüzyılda dörtte üç oranında azalmıştı. Bazı Karayip Adaları'nın nüfusuysa tamamen sıfırlandı. Bu yüzden kısa zamanda yerleşimcilerin elinde yeterli işgücü kalmadı. Ellerinde kalan işgücünü eskisinden daha büyük bir acımasızlıkla kullandılar. (...)

Avrupalıların yerliler üzerinde kurduğu egemenliğin öyküsü, Portekiz'in elindeki Brezilya'da da büyük ölçüde aynıydı ancak burada Meksika veya Peru'daki gibi yerle bir edilen bir uygarlık yoktu. Buna karşılık bir başka olgu bu ülkeye biçim verdi. Buraya şeker plantasyonlarında çalıştırmak üzere o kadar çok Afrikalı köle getirilmişti ki siyahi Afrika'nın kültürel mirası kısa sürede Kızılderililerin mirası kadar önem kazandı ve bugün daha göze çarpar hale geldi. İspanyol sömürgelerinde olduğu gibi Brezilya'da da Hristiyanlık Avrupa uygarlığını aşılamamanın belirgin bir yoluydu. Bugün Brezilya'nın en eski binaları kiliselerdir. Avrupa'dan gelen kültürel unsurlar ve hükümet biçimleriyle kökü Avrupa'da eskilere kadar gittiği halde Amerika'nın koşullarıyla hiçbir mantıksal bağlantısı bulunmayan kanun, gelenek ve kurumlar, gerek İspanyollar gerek Portekizliler tarafından doğal kabul ediliyordu. Tüm bu unsurlar üzerinde fazla düşünülmeden benimsendi. Böylece imparatorluklar ortadan kalksa bile Avrupa ülkelerindeki gibi kurumlara ve kanunlara sahip bir devletler sistemi Güney Amerika'da kalıcı olacaktı."

Roberts, 2015, s. 360-361.*

5. Avrupalıların sömürgeci politikalarını hangi koşullar belirlemiştir? Açıklayınız.

6. Avrupalıların Güney Amerika'daki sömürge politikalarının sonuçları neler olmuştur? Açıklayınız.

7. Günümüzde sömürgeciliğin Güney Amerika'da devam etmekte olan etkileri nelerdir?

8-10. soruları aşağıdaki kaynaklardan ve metinden yararlanarak cevaplayınız.

Kaynak A

"Yine Kanuni Sultan Süleyman döneminde halktan kanuna aykırı vergiler alınmaması ve zulümde bulunulmaması konusunda Semendire kadılarına gönderilen bir hükümde yer alan ifadeler halkın vergileme açısından içinde bulunduğu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

'Semendire kadılarına hüküm ki:

Semendire beyleri tarafından ahaliye karşı kanunlara aykırı bazı icraatların yapıldığı tarafıma arz olduğunda bundan böyle reayadan ve saireden ister beylerden olsun ve ister eminlerden, idarecilerden, mübaşirlerden, iş erlerinden hülasa her bir fertten kanuna aykırı, defter-i hümayuna ters bir şekilde hiç kimseye tek kuruş aldirmayasını diye te'kid ifade eden hükm-i şerifim size gönderilmişti. Şimdi yine aynı adetlerin terkedilmeyip reayadan alınmakta olduğu ma'lumum olmuştur."

Aktan, Dileyici ve Saraç, 2002, s. 4.*

Tablo: Darlık ve Kıtık Dönemlerinde Fiyat Artışları

Kıtık Tarihi	Kıtık Yeri	Metanın Kıtık Öncesi Fiyatı	Metanın Kıtık Dönemindeki Fiyatı	Artış Oranı %
1596 sıraları	Batı Anadolu ve Marmara	Hububat: 4 akçe	Hububat: 30 akçe	750

Karademir, 2014, s. 185.*

XVI. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nde idari, askerî ve mali sorunlar sebebiyle İstanbul ve Celâli isyanları çıkmaya başladı. XVI. yüzyılda Osmanlı ordusunda ateşli silah kullanabilen yeniçeri sayısının arttırılması ve uzun süren savaşlar nedeniyle Osmanlı bütçesi açık vermeye başladı. Ayrıca idari kadrolarda rüşvetin ve adam kayırmacılığın yaygınlaşması, liyakatsiz atamalar yapılması gibi sebeplerle siyasi istikrarsızlık baş gösterdi. Tüm bunlara devşirme kanunlarına uyulmaması, yeniçerilerin askerî disiplinden uzaklaşması, tağşiş uygulamasının alım gücünü azaltması gibi sorunlar da eklenince devletin merkezinde yeniçeri isyanları olarak da adlandırılan İstanbul İsyanları çıktı. Bu isyanlar sırasında birçok devlet adamı öldürüldü, bazı padişahlar tahttan indirildi ve bu padişahların bir kısmı katledildi.

Aynı dönemde Anadolu'daki tımarlı sipahilerin savaşlarda eski gücünü kaybetmesine bağlı olarak sekban, sarıca ya da levent adı verilen ücretli askerî birlikler ortaya çıktı. Bu birliklerin neden olduğu sosyal ve idari tehditler, Celâli İsyanları'nın temelini oluşturdu. Bu süreçte tarım arazilerinin ekimi azaldığı için vergi gelirleri de düşünce Osmanlı yönetimi iltizam sistemine geçiş yaptı. Ancak bu sistem reaya üzerindeki mali yükü daha da artırdı ve köylüler çiftlerini bozarak ya isyancı gruplara katıldı ya da kasaba ve şehirlere göç etti. Şehir nüfuslarının artması ise birçok sosyal ve ekonomik soruna yol açtı.

8. Aşağıdakilerden hangileri İstanbul ve Celâli isyanlarının nedenleri arasındadır? (Birden fazla cümleyi işaretleyebilirsiniz.)

A	Merkezî otoritenin gücünü kaybetmesi	
B	Avrupa'ya yönelik fetih politikasından vazgeçilmesi	
C	Devlet kademelerinde rüşvet ve iltimasın yaygınlaşması	
Ç	Ağır vergiler yoluyla halka zulmedilmesi	
D	Uluslararası ticaret yollarının yön değiştirmesi	
E	Ordudaki maaşlı asker sayısının artması	

9. I. Padişahların otoritesi güçlendi.
 II. Şehirlerde ani nüfus artışları oldu.
 III. İstanbul'da asayiş ve düzen bozuldu.
 IV. Tarım ürünlerinin fiyatları düştü.
 V. Halkın korunması amacıyla fermanlar yayımlandı.

Bu gelişmelerden hangileri İstanbul ve Celâli isyanlarının sonuçları arasındadır?

- A)** I ve II **B)** II ve III **C)** I, III ve IV **D)** II, III ve V **E)** I, II, III ve V

10. Aşağıda XVII. yüzyılda yapılan bazı ıslahatlar verilmiştir.

- ❑ Sultan IV. Murad, Koçi Bey ve Kâtip Çelebi'ye layihalar yazdırdı.
 ❑ II. Osman, ulemanın yetkilerini kısıtladı ve Yeniçeri Ocağını kaldırmaya çalıştı.
 ❑ Tarhuncu Ahmet Paşa, devletin gelir ve giderlerini tespit ederek bütçe hazırladı.
 ❑ Köprülüler Dönemi'nde yapılan mali ve askerî ıslahatlarla merkezî otorite güçlendirildi.
 ❑ Kuyucu Murad Paşa, sert yöntemler uygulayarak Anadolu'da çıkan isyanları bastırdı.

Bu bilgilerden hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) ıslahatlar kişilere bağlı ve yüzeysel kalmıştır.
 B) Bazı ıslahatlar güç kullanılarak gerçekleştirilmiştir.
 C) Osmanlı yönetimi, yapılan ıslahatlarda başarılı olmuştur.
 D) Osmanlı padişahları devletin kötüye gidişini fark etmiştir.
 E) Genellikle askerî ve mali sorunlarla ilgili ıslahatlar yapılmıştır.

Bu üniteyle ilgili ek sorulara yandaki karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

